

Makedonska perspektiva srpsko–kosovskih odnosa

Uvod

Kao što je to oduvek i bilo, Makedonija je i danas pod direktnim uticajem odnosa Srbije i Kosova. Ne samo zato što se zemlja na severu graniči i sa Srbijom i sa Kosovom, nego i zbog činjenice da u Makedoniji živi velika albanska etnička manjina. Prema poslednjem popisu stanovništva vršenom 2002. godine, oko 25% stanovništva Makedonije čine Albanci. Iako stalno pod povišenim tenzijama, multietnički karakter zemlje je bio negovan od kada je država postala nezavisna. U svim dosadašnjim vladama uvek je postojala i partnerska stranka sa albanske strane. Ovo je bio slučaj čak i u situacijama kada je stranka iz makedonskog etničkog bloka sama imala većinu u parlamentu i mogla je sama formirati vladu. Međuetnički odnosi u skorijem periodu se mogu oceniti kao veoma dobri, ali, od oružanog sukoba 2001. godine, i ranjivi. Međutim, uzimajući u obzir nestabilnost makedonskog društva generalno i slabost državnih institucija, bilo kakvi značajni poremećaji sa strane bi imali posledice po ove odnose.

Međuetnički odnosi u Makedoniji i njena bezbednosna politika

Marta 1999. godine, kada su međunarodni mirovni naponi doživeli neuspeh, a NATO započeo vazдушnu kampanju, veliki broj izbeglica je pobegao u Makedoniju. U devet nedelja zemlja je primila 344.500 izbeglica, što je činilo oko 17% ukupnog makedonskog stanovništva u to vreme.¹ Od tih izbeglica, 150.000 (preko 40 procenata) je odselo kod porodica koje su ih primile, a mnoge od njih su ugostile albanske porodice.² Ministarstvo unutrašnjih poslova je 2016. objavilo da je oko 600 izbeglica bez dokumenata, Srba, Roma i Albanaca, i dalje boravilo u zemlji.³ Ovo i danas predstavlja problem u Makedoniji u vezi sa kojim se ne čini dovoljno. Situacija na Kosovu te 1999. dovela je do povišenih zategnutosti između etničkih zajednica Albanaca i Makedonaca u Makedoniji, kvareći već ionako ranjive odnose. Imajući na umu tri predstavljena scenarija, izmena granica/razmena teritorija između Srbije i Kosova nudi regionu najtmurniju budućnost, a Makedoniji najviše od svih. Tokom 1998/99 rekordan broj makedonskih državljana se pridruživao OVK. Kasnije, odnose između OVK i Nacionalne oslobodilačke armije (NLA), koja se pojavila na talasu sukoba u Makedoniji 2001. godine, je bilo teško definisati. Međutim, neke istaknute ličnosti, kao što je lider najveće albanske stranke u Makedoniji, DUI, koji je na vlasti kao koalicioni partner već 17 godina, su takođe bili članovi OVK, a i komandovali u NLA tokom sukoba 2001. godine.

¹ UNHCR. 1999. "[Country report - The former Yugoslav Republic of Macedonia.](#)" UNHCR Global Report 1999.

² McKinsey, Kitty. 1999. "[Macedonia: Ethnic Albanians Open Homes To Kosovars.](#)" Radio Free Europe Radio Liberty.

³ Hasani, Miradije. 2016. "[Косовски бегалци очекуваат постојан престој во Македонија.](#)" TV 21.

Ovi bliski odnosi između kosovskih i makedonskih Albanaca potvrđuju da bi bilo kakva nestabilnost koja dolazi sa Kosova ponovo raspalila osećanja solidarnosti i etničkog pripadništva, ali takođe i unutrašnje bezbednosne probleme u Makedoniji. Razgovori o bilo kakvim izmenama granica ili razmeni teritorija su već povećali zategnutosti na samom Kosovu, ali takođe pune zabrinutošću i prostor društvenih medija u Makedoniji. I Makedonci i Albanci strahuju od bilo kakve promene koja bi se kretala u tom smeru.

Bilo kakva razmena teritorija i izmena granica sigurno bi dovela do tenzija, u koje bi izvesno bili uključeni i Albanci, makedonski državljani, a ne isključuje se ni mogućnost paravojnih aktivnosti. Prema članu 322 krivičnog zakona Makedonije „osoba koja suprotno zakonu napravi, organizuje, regrutuje, transportuje, organizuje transport, oprema, obučava ili bilo kako priprema osobu ili grupu za učestvovanje u stranoj vojsci, policiji, paravojnim ili parapoličkim formacijama, organizovane grupe ili to čini individualno izvan teritorije Republike Makedonije biće osuđena na kaznu zatvora od najmanje pet godina”. Procesuiranje ovakvih slučajeva bi značilo da ćemo ponovo imati u Makedoniji povišene tenzije između albanske i makedonske zajednice. Albanska zajednica će očekivati od albanskih stranaka da stanu u odbranu bilo koje osobe kojoj se sudi za to krivično delo. Sledeći praksu učestvovanja i albanske stranke u vladi kao koalicionog partnera, svaki zahtev za amnestijom bi proizveo probleme u toj vladajućoj koaliciji. Najvažnije, makedonska zajednica će ponovo osećati da postoji imunitet, sledeći iskustvo sa amnestijama za slučajeve iz 2001. godine. Ova situacija bi takođe proizvela veliko nepoverenje između makedonske i albanske zajednice, najverovatnije prouzrokujući izolovane incidente kojima je prethodni period obilovao. I slučaj „Divo Naselje” i napad na poslanika Sobranja Zijadina Selu tokom napada na Sobranje 27. aprila 2017. imali su etničku pozadinu. Moramo takođe pomenuti uticaj koji je „Tiranska platforma” – spisak političkih zahteva tri stranke u Makedoniji koje mahom predstavljaju etničke Albance, sastavljen u Tirani – imala na povećane međuetničke zategnutosti u Makedoniji. „Tiranska platforma” potvrđuje da svaki spoljni uticaj na međuetničku politiku u Makedoniji dovodi do višeg nivoa nepoverenja između etničkih zajednica.

Iako predstavlja poželjniji scenario od svakog razgovora o promeni granica, očuvanje statusa quo nije održivo „rešenje”. Sa kosovskim građanima koji nemaju perspektivu u zemlji, i čekaju viznu liberalizaciju, ovaj scenario će s vremenom imati učinak kakav je imao 2015. godine kada je procenjeno da je oko 50.000 ljudi napustilo Kosovo i otišlo u zemlje EU.⁴ S druge strane, Srbija neće imati šansu da napreduje u pristupnim pregovorima sa EU bez rešavanja pitanja Kosova. Polazeći odatle, to može da znači jedino nove tenzije. Imajući u vidu bliske odnose između kosovskih Albanaca i Albanaca iz Makedonije ne može se isključiti da bi stagnacija u normalizaciji odnosa između Srbije i Kosova značilo da bi se veliki broj Albanaca sa Kosova prijavilo za makedonsko državljanstvo putem porodičnih veza.

⁴ Alexander, Harriet. 2015. [“Exodus from Kosovo: Why thousands have left the Balkans.”](#) The Telegraph.

Poslednji i najpoželjniji scenario svakako je normalizacija odnosa na osnovu pravno-obavezujućeg bilateralnog sporazuma, koji bi trebalo da bude postignut putem tekućih pregovora Srbije i Kosova koji se odvijaju uz posredništvo EU. Obe strane u pregovorima su 2012. izašle sa zajedničkom deklaracijom, posle posredovanja Ketrin Ešton, tada visokog predstavnika EU za spoljne poslove i bezbednosnu politiku i potpredsednika EU Komisije. U deklaraciji je stajalo: „Sporazumeli smo se da nastavimo dijalog o normalizaciji odnosa između dve strane i obe strane su posvećene tome da rade zajedno”. Biramo da verujemo da je to istina. U procesu normalizacije odnosa, Srbija i Kosovo imaju dobar primer u svom susedu. Prošle godine Makedonija je bila sposobna da pronađe kompromis sa Bugarskom i, najvažnije, sa Grčkom. Ovaj pozitivan primer treba isticati zemljama regiona. Iako proces prihvatanja takvih dobrih i korisnih sporazuma za zemlju i dalje traje, građani su pronašli načina da načine kompromis na svom putu ka EU. Kao što je to slučaj sa svakim kompromisom – sporazum Srbije i Kosova bi zahtevao od obe strane da prihvate dogovor koji ne bi bio potpuno zadovoljavajući za bilo koju od ovih strana. Međutim, znajući kako odnosi između Srbije i Kosova mogu da utiču na međuetničke odnose u Makedoniji, ovaj scenario pruža najbolju nadu za međuetničke odnose na Balkanu. Albanci u Makedoniji će podržati dogovor koji nudi jasan napredak za Kosovo i njegove građane. Na ovaj način, uticaj odnosa Srbije i Kosova na međuetničke odnose u Makedoniji bi bio beznačajan. Najvažnije od svega, Makedonija bi bila u mogućnosti da gradi albansko–makedonske odnose bez stranog uticaja.

Bilateralni/multilateralni odnosi

Makedonija je godinama gradila dobrosusedske odnose sa obe zemlje. Na granicama sa Srbijom i Kosovom je izvršena demarkacija i one su zvanično priznate od svih strana. Sve tri zemlje su uključene u mnoge međunarodne forume, uključujući tu i najprestižnije regionalne, kao što je Samit Zapadnog Balkana (Berlinski proces). Srbiji je trebalo pet godina da prizna Makedoniju i jedina je zemlja u regionu koja nije čestitala Makedoniji i Grčkoj na postizanju bilateralnog sporazuma z vezi sa „pitanjem imena”. Makedonsko priznavanje Kosova je proizvelo reakcije u Srbiji, ali ne do mere da je međusobnim odnosima načinjena veća šteta. Srpske vlasti su na vreme obaveštene o nameri Makedonije da zvanično prizna Kosovo, kao i o tome kada će ta odluka biti ozvaničena i implementirana. Dodatno, odluka nije bila iznenađenje za vlasti Srbije. One su to i očekivale znajući da u Makedoniji postoji velika albanska etnička manjina i veliki pritisak koji vrši albanska stranka u vladi. Međutim, spor Makedonske i Srpske pravoslavne crkve predstavlja stalno opterećenje za odnose između zemalja. Iako je Srbija zvanično sekularna država, veze između Crkve i države su jake. Prema tome, postoji mišljenje da srpske vlasti ne rade dovoljno da pomognu rešenje ovog pitanja. Bivša vlada premijera Gruevskog je održavala bliske odnose sa Srbijom, zbog koji je bila hvaljena u Beogradu tokom najteže političke i ustavne krize u Makedoniji još od sukoba 2001. godine. Ti dobri odnosi sa Beogradom su nekad održavani čak i po cenu da oni eventualno ugroze odnose sa Kosovom. Dolazak na vlast nove, socijaldemokratske vlade u Skoplju pod vođstvom premijera Zaeva je

promenio situaciju. Makedonija se pridružila grupi zemalja koje podržavaju članstvo Kosova u regionalnim, evropskim i međunarodnim telima, kao što su UNESCO ili Interpol. Ovi pojačani međunarodni naponi u podršci Kosovu su se poklopili sa srpskim povlačenjem osoblja iz ambasade Srbije u Skoplju. Tvrdnje o neprijateljskom delovanju protiv Beograda su zatezale odnose između dve zemlje, bar kratkoročno. Stvari su se ubrzo vratile u normalu, čak iznenađujuće lako, ostavljajući utisak da se samo radilo o pokazivanju nezadovoljstva Beograda zbog nedavnog makedonskog angažovanja u podršci Kosovu. S druge strane, ovaj diplomatski potez je takođe bio povezan sa zahtevom Skoplja da Srbija povuče svog obaveštajca Gorana Živaljevića koji je bio unutar zgrade Sobraja kada su protestanti upali u zgradu, uveče 27. aprila 2017. godine.

Eventualno razrešenje odnosa Srbije i Kosova u smeru korekcije granica uticalo bi na bilateralne odnose sa obe zemlje. Makedonsko stanovište⁵ je suprotstavljeno ovom predlogu i svakom sličnom dogovoru koji bi predviđao bilo kakvo prekranje granica i koji bi povukao unazad Makedoniju, ali i čitav region,. Ne postoje etnički zasnovana rešenja za probleme na Balkanu. „Jedno društvo za sve” je politika koju je izneo makedonski ministar spoljnih poslova Dimitrov u intervjuu Bi-Bi-Siju. Tenzije koje bi se pojavile na domaćem terenu u funkcionisanju vlada, ali i u društvu kao celini, uticale bi na bilateralne odnose sa obema zemljama. Makedonija bi pokušavala da balansira u međunarodnim odnosima. Međutim, pojavili bi se unutrašnji izazovi u pokušajima da se izađe na kraj sa problemima. Podele na više nivoa bi imale uticaja na način na koji država upravlja odnosima sa neposrednim susedima na svojoj severnoj granici.

Održavanje statusa quo je scenario koji bi povremeno remetio bilateralne i multilateralne odnose, što bi se dešavalo zahvaljujući potezima Srbije i Kosova. Kad god bi se pojavilo pitanje na međunarodnoj sceni koje bi se ticalo ove dve zemlje, kao što je priključenje Kosova Interpolu, pojavili bi se i problemi. Makedonija bi se nalazila u komplikovanoj poziciji da donosi odluke i bira pozicije sa kojima bi najverovatnije ili Srbija ili Kosovo bili nezadovoljni. Neprestano nadgornjavanje između Srbije i Kosova u okvirima brojnih međunarodnih foruma je upravo dokaz za to. Na jednom od Samita Zapadnog Balkana (Berlinski proces), koji se održavao u Banja Luci (Republika Srpska, Bosna i Hercegovina) februara 2018. godine, zemlja domaćin je odbila da pozove Kosovo na samit.⁶ U znak solidarnosti prema našem severnom susedu, zamenik premijera Makedonije za evropske poslove, Osmani, otkazao je učešće na samitu napominjući da on to ne čini kao Albanac, nego kao Evropljanin. Isti potez povukao je još jedino albanski ministar inostranih poslova. Pojavili su se brojni članci u Makedoniji koji su doveli u pitanje ovu odluku i način na koji je ona bila donesena, da je čak i premijer Zaev morao da interveniše i

⁵ BBC iPlayer Radio. 2018. ["Border corrections' talks haunt the Balkans."](#) BBC Radio.

⁶ Gazeta express .2018. ["Pacolli asks the EU react after Kosovo was excluded from a regional summit."](#) Gazeta Express.

razjasni situaciju. Preciznije, odluka je poprimila etničku dimenziju. Ovaj primer nam dočarava teškoće sa kojima se Makedonija suočava kada se bavi odnosima ove dve zemlje.

Normalizacija odnosa zasnovana na pravno-obavezujućem bilateralnom sporazumu postignutom kroz tekuće pregovore Srbije i Kosova uz posredništvo EU je scenario koji Makedonija aktivno podržava. On bi stavio tačku na nepotrebne teškoće i situacije sa kojima bi se zemlja mogla susresti, a i u saglasju je sa politikom nove vlade u Skoplju da bi svi mi, države Zapadnog Balkana, trebalo da napredujemo i da se zajedno krećemo prema evroatlantskoj budućnosti. Štaviše, kao zemlji koja se pojavljuje kao regionalna uspešna „priča” iz bilateralnog spora koji je mučio zemlju sve od njene nezavisnosti, normalizacija odnosa je najpriželjkivaniji i omiljeni scenario za Makedoniju.

Bezbednost u regionu Jugoistočne Evrope

Makedonija će glasati na referendumu koji će biti održan 30. septembra 2018. Glasanje, iako konsultativno po prirodi, odlučice o seriji događaja koji bi trebalo da slede kako bi se dovršila implementacija sporazuma sa Grčkom. Pozitivan ishod referenduma otvara vrata ustavnim amandmanima koji bi trebalo da budu usvojeni u Sobraju kao jedan od poslednjih koraka pre „prebacivanja lopte” Grčkoj. Ako sve bude išlo dobro i grčki parlament odobri dogovor, onda će Makedonija imati otvoren put ka pristupanju NATO-u. Po pristupanju, broj zemalja Zapadnog Balkana pod NATO kišobranom će se povećati, jedno veliko pitanje će biti zatvoreno i Makedonija će imati zagaranovanu evropsku budućnost u postojećim granicama. Zemlje koje su predmet ove analize, Kosovo i Srbija, predstavljaju dve od preostale tri zemlje (treća je BiH) na Balkanu koje nisu članice NATO, a Srbija je jedina zemlja od njih koja je zvanično izrazila želju da ostane neutralna. Prema tome, srpsko-kosovsko bilateralno pitanje je jedno od dva preostala otvorena pitanja koja bi mogla da predstavljaju pretnju stabilnosti i bezbednosti celog regiona, sa ogromnim potencijalom za prelivanje na druge teritorije.

Iz ove perspektive, scenario sa razmenom teritorija između dve zemlje bi bio veoma štetan za region. Prisustvovali smo sličnim zamislama u prošlosti i one nikada nisu funkcionisale. Bilo da se radilo o dogovoru između Miloševića i Tuđmana kako da podele Bosnu i Hercegovinu, bilo da se radilo o predlogu bivšeg makedonskog premijera Georgijevskog za razmenu teritorija tokom oružanog sukoba 2001. godine. Sudeći prema kapacitetima lidera Srbije i Kosova koji se zalažu za ovo rešenje i manjku političke volje i interesa za implementacijom već potpisanih sporazuma pod znamenjem EU, bilo koje rešenje koje uključuje razmenu teritorija će se završiti u krvoproliću i sa posledicama za ceo region.

Status quo bi bio teško održiv na srednji i dugi rok. On bi ili težio prema negativnom scenariju ili prema normalizaciji. Stanje kakvo je sada će samo povećavati frustracije na svim stranama. Kosovo će biti bez perspektive članstva u EU i bilo bi zaustavljeno u svakom pokušaju da izmeni svoju politiku i dokaže se na međunarodnom planu. Proces priključenja Srbije EU bi,

pak, takođe bio zaustavljen usled manjka rezultata u napretku u Poglavlju 35. Dodatno, u EU bi se izgubio zamah stvoren dogovorom Makedonije i Grčke i verovatnim otvaranjem pristupnih pregovora sa Makedonijom i Albanijom 2019. godine. U tom slučaju, ako Srbija i Kosovo i njihovi politički lideri ne postignu rezultate, onda će se oni, istorija pokazuje, okrenuti nasilju i pretnjama kako bi odvukli pažnju.

Za scenario u kojem ove dve zemlje normalizuju svoje odnose kroz pregovore uz posredništvo EU se očekuje da proizvede dugoročno rešenje koje bi donelo održiv mir regionu. Ovo bi, takođe, otvorilo perspektivu za obe zemlje u smislu napretka u pristupnom procesu Evropskoj uniji i otvorilo put za članstvo Kosova u NATO-u. To znači da bi isključivo u ovom scenariju bile stvorene okolnosti i atmosfera u kojoj bi pet zemalja EU koje ne priznaju Kosovo mogle da ga priznaju kao nezavisnu zemlju.

Zaključak

U makedonskom je interesu da održava dobrosusedske odnose sa svojim neposrednim susedima, kako sa Srbijom, tako i sa Kosovom. Usled etničkog sastava stanovništva zemlje i njene unutrašnje ranjivosti, za Makedoniju je važno da se bilateralni spor između ove dve zemlje razreši. Iz makedonske perspektive, a u vezi sa posledicama koje bi svaki od ova tri scenarija imao na unutrašnje međuetničke odnose, bilateralne/multilateralne odnose i bezbednost u regionu Jugoistočne Evrope, najpoželjniji scenario bi bio normalizacija odnosa zasnovana na pravno-obavezujućem bilateralnom sporazumu koji bi trebalo postići u tekućim pregovorima uz posredovanje EU. Ovo bi takođe značilo i kontinuitet započetog sa otpočinjanjem srpsko-kosovskog dijaloga 2011. godine, što je Makedonija pozdravila. Ovo rešenje će, takođe, značiti izgradnju bezbednosti i stabilnosti u regionu, ali će, isto tako, otvoriti/ojačati EU perspektivu obe zemlje, u interesu njihovih građana. Stabilna Srbija i stabilno Kosovo znače bolju budućnost za Makedoniju i svetliju i bezbedniju budućnost za ceo region.

Vljora Rečica, Zoran Nečev

Centar za EU integracije Instituta za demokratiju „Societas Civilis”, Skoplje